

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Բնապահպանությունը որպես
մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր, կրթությունը և
դաստիարակությունը դպրոցում

*Հարց՝ Ինչպե՞ս է իրականացվում էկոլոգիական դաստիարակությունը
դպրոցում:*

Առարկան՝ Կենսաբանություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Ժաննա Աբրահամյան

Ուսումնական հաստատություն՝ 132 հիմնական դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ 1. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ	
1.1. Բնապահպանության ժամանակակից հիմնախնդիրները.....	5
1.2. Էկոլոգիական դաստիարակության էությունը և բովանդակությունը դպրոցում.....	7
ԳԼՈՒԽ 2. ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԴԱՍԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՏԱՐՎՈՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ	
2.1. Էկոլոգիական դաստիարակության միջոցներն ու ձևերը դպրոցում.....	10
2.2. Էկոլոգիական դաստիարակությանը ուղղված դաս-էքսկուրսիայի իրականացում և վերլուծություն.....	13
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	20
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	22
ՀՈՎԵԼՎԱԾ	

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Աշխարհի նկատմամբ բնապահպանական վերաբերմունքը ձևավորվում ու զարգանում է մարդու ամբողջ կյանքի ընթացքում: Բնության և առհասարակ շրջակա միջավայրի հետ համերաշխության ու ներդաշնակության մեջ ապրելու կարողության մշակումը հարկավոր է սկսել հնարավորինս վաղ մանկությունից:

Հայտնի է նաև, որ իսկական գեղեցկությունը թաքնված է բնության մեջ: Խնդիրն այն է, որ անհրաժեշտ է օգնել երեխաներին տեսնելու և գնահատելու այն:

Բնությունը մարդուն հարստացնում է հոգեպես: Նրա հետ շփումը նպաստում է բարոյական դրական որակների ձևավորմանը: Երեխաներին գեղեցիկը տեսնել սովորեցնելը ինքնին բարդ գործընթաց է: Նրանք մեծահասակների բառերի, տրամադրության և գործերի հանդեպ չափազանց ուշադիր և զգայուն են այդ պատճառով նրանց պետք է հանգեցնել աշխարհայացքային հետևությունների. Բնության բազմազանության և միասնության, ամենատարբեր առարկաների միջև կապերի ու փոխհարաբերությունների, բնության և նրա զարգացման մեջ մշտական փոփոխությունների, կենդանի էակների միջև նպատակահարմար փոխհարաբերությունների, բնության իելամիտ օգտագործման և պահպանման դրույթներին:

Ուստի արդիական է դառնում էկոլոգիական կրթության, դաստիարակության ձևերը յուրաքանչյուր անձի, երեխայի կյանքում, որին առանձնակի ուշադրություն է դարձվում դպրոցում՝ կենսաբանության դասաժամերին և որի իրականացման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությանն էլ նվիրված է մեր հետազոտական աշխատանքը:

Նշյալով էլ պայմանավորված է աշխատանքի արդիականությունը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության հիմնական նպատակն է ներկայացնել և ուսումնասիրել բնապահպանությունը որպես մարդկության գլխավոր հիմնախնդիր և էկոլոգիական դաստիարակությունը դպրոցում՝ կենսաբանության դասաժամերին: Այդ նպատակների իրականացումը ենթադրում է կոնկրետ խնդիրների լուծում, որոնք էլ ապահովում են աշխատանքի տրամաբանությունն ու կառուցվածքը:

Առաջադրված նպատակին հասնելու համար աշխատանքում առաջադրվել են հետևյալ *խնդիրները*՝

- Վերլուծել հիմնախնդրի վերաբերյալ մասնագիտական գրականություն:
- Ներկայացնել բնապահպանության հիմնախնդիրները դասաժամերին:
- Պարզաբանել դպրոցական դասաժամին էկոլոգիական դաստիարակության էությունը և բովանդակությունը:
- Լուսաբանել էկոլոգիական դաստիարակությանը ուղղված դաս-էքսկուրսիայի նկարագրությունը և վերլուծությունը:

Աշխատանքի կառուցվածքը և ծավալը: Աշխատանքը բաղկացած է բովանդակությունից, ներածությունից, երկու գլուխներից, որոնք իրենց հերթին բաղկացած են ենթագլուխներից, եզրակացություններ բաժնից, օգտագործված գրականության ցանկից:

ԳԼՈՒԽ 1. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.1. Բնապահպանության ժամանակակից հիմնախնդիրները

Մարդկային հասարակության պատմության մեջ դարերի երկար շարանը ոչ միայն մարդկանց միջև հարաբերությունների տարեգրություն է, այլև մարդկանց և բնության հարաբերությունների տարեգրություն: Բոլոր այն հիմնախնդիրները, որոնք ծագում ենք շրջակա միջավայրի և մարդկային հասարակության փոխհարաբերություններ ընթացքում էկոլոգիական հիմնախնդիրներ են կոչվում:

Բնապահպանական խնդիրները այս կամ այն չափով միշտ ուղեկցել են քաղաքակրթության ձևավորմանը և զարգացմանը: Մարդիկ վաղուց գիտեն շրջակա միջավայրի նկատմամբ ուշադրության անհրաժեշտության մասին: Արդեն հին ժամանակներում նրանք տիրապետում էին գիտելիքների և հասկացության այն խնդիրների մասին, որոնք մենք այժմ անվանում ենք բնապահպանական:

Այնուամենայնիվ, այն, ինչ տեղի է ունեցել անցյալում, չի կարող համեմատվել ժամանակակից դարաշրջանում հասարակության և բնության փոխազդեցության մեջ ծագած հակասությունների հետ: Շատ հազարամյակներ մարդիկ սպառում են բնական պաշարները՝ չգիտակցելով, որ բնության հնարավորությունները սահմանափակ են, շատ հազարամյակներ շարունակ մարդիկ ապրել են առանց կասկածելու, որ կգա մի օր, երբ դժվար կլինի շնչել, ջուր խմել, ինչ -որ բան աճեցնել երկրի վրա, քանի որ օդը աղտոտված է, ջուրը՝ թունավորված, հողը՝ աղտոտված:

Քսաներորդ դարի վերջը, որը կոչվում է միջուկային, տիեզերական, տեղեկատվական դարաշրջան, էլեկտրոնիկայի դարաշրջան, իր ամենամեծ տեխնոլոգիական նվաճումների հետ մեկտեղ, Երկրի ժողովրդին բերեց գլոբալ բնապահպանական ճգնաժամի սպառնալիք, որը կարող է ոչնչացնել ոչ միայն մարդկային քաղաքակրթությունը, բայց կյանքն ինքնին մոլորակի վրա:

Էկոլոգիական ճգնաժամը մարդկության և բնության միջև հարաբերությունների լարված վիճակ է, որը բնութագրվում է մարդկային հասարակությունում արտադրական ուժերի զարգացման և արտադրական հարաբերությունների անհամապատասխանությամբ կենսոլորտի ռեսուրսա-էկոլոգիական հնարավորությունների միջև:

Առաջին էկոլոգիական ճգնաժամը եղել է մոտ 3 միլիոն տարի առաջ՝ նախանորոգոզեն՝ չորացման ճգնաժամ (լատիներեն aridus- ից չոր): Այդ ժամանակ տեղի ունեցավ կենդանի էակների միջավայրի փոփոխություն, ինչը հանգեցրեց մարդկանց նախնիների ի հայտ գալուն:

Երկրորդ ճգնաժամը կապված է ձկնորսության և հավաքման ռեսուրսների հարաբերական սպառման հետ և տեղի է ունեցել 35-50 հազար տարի առաջ:

Երրորդ էկոլոգիական ճգնաժամը՝ առաջին մարդածինը, կապված է խոշոր կենդանիների զանգվածային ոչնչացման (սպառողական ճգնաժամ) և կլիմայի ընդհանուր սառեցման հետ:

Չորրորդ ճգնաժամը (2 հազար տարի առաջ) կապված է հողի աղակալման և նախնադարյան ոռոգվող գյուղատնտեսության դեգրադացիայի հետ և հանգեցրել է ոչ ոռոգվող գյուղատնտեսության զարգացմանը:

Հինգերորդ էկոլոգիական ճգնաժամը (արտադրողների ճգնաժամ) կապված է անտառահատումների և բուսական ռեսուրսների ընդհանուր սպառման հետ: Ճգնաժամը հանգեցրեց արտադրական ուժերի զարգացմանը, հանքային ռեսուրսների լայն կիրառմանը և արդյունաբերական հեղափոխությանը, որը վերածվեց այն ժամանակվա գիտատեխնիկական հեղափոխության:

Ժամանակակից էկոլոգիական ճգնաժամը («քայքայվող ճգնաժամ») բնութագրվում է կենսոլորտի վտանգավոր աղտոտմամբ և էկոլոգիական հավասարակշռության կտրուկ խախտմամբ: Կրճատիչները ժամանակ չունեն մաքրելու կենսոլորտը դրա աղտոտող նյութերից: Մարդու միջամտությունը բնական գործընթացներին այնքան հեռու է գնացել, որ շրջակա միջավայրի հետ կապված փոփոխությունները կարող են անշրջելի լինել, և կործանարար հետևանքները հնարավոր չէ հաղթահարել միայն շրջակա միջավայրի պահպանության միջոցներով:

Հասարակության կայուն զարգացումն ավելի ու ավելի է սահմանափակվում գլոբալ բնապահպանական խնդիրներով: Եվ այսօր անգլիացի փիլիսոփա Ֆ. Բեկոնի (1561-1626) խոսքերը տեղին են, որ անհրաժեշտ է հասկանալ երևույթների իրական պատճառները, և որ բնության և հասարակության միջև փոխգործակցության հիմնական սկզբունքի էությունն այն է, որ «մարդը չի կառավարում բնության վրա, եթե նա չի ենթարկվում»: Եկել է նոր մտածելակերպի ձևավորման ժամանակը, որը թույլ կտա

անցնել գլոբալ խնդիրների լուծման համախմբված ջանքերին: Մարդկությունը պետք է պատրաստվի իրեն խաղաղ կյանքի համար՝ գիտակցելով, որ մարդկանց թիվը կաճի, և բնական պաշարները կսպառվեն, և որ զարգացնելով արտադրությունն ու շինարարությունը, մարդն անխուսափելիորեն կխորացնի բնապահպանական խնդիրները: Մարդկության գլոբալ խնդիրները դարձել են սոցիալական, բնական և հումանիտար գիտություններին վերաբերող միջառարկայական հետազոտությունների կարևոր օբյեկտ: Մարդկության գլոբալ խնդիրներից, որտեղ առկա են այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են խաղաղությունը պահպանելու, նոր համաշխարհային պատերազմը կանխելու և զինաթափման, էներգիայի, հումքի և սննդի և ժողովրդագրական խնդիրների ապահովումը, տարածության և Համաշխարհային օվկիանոսի խաղաղ օգտագործման խնդիրները, բնապահպանական խնդիրները հատուկ տեղ են գրավում¹:

1.2. Էկոլոգիական դաստիարակության էությունը և բովանդակությունը դպրոցում

Էկոլոգիա եզրութնն առաջին անգամ օգտագործվել է գերմանացի հանրաճանաչ գիտնական ՝ Էռնեստ Հեկկելի կողմից և ներկայացվել որպես գիտության սեփական տան, կացարանի մասին: Էկոլոգիա՝ հունարենից թարգմանաբար նշանակում է «oicos»-տուն, կացարան և «oikos»-գիտություն, այն է՝ գիտություն բնակատեղի մասին: Մարդկության «տունը» երկիր մոլորակն է, որ այսօր խնամքի և պահպանման կարիք ունի²:

Մինչև 20-րդ դարի 90-ական թվականներն Էկոլոգիական կրթության համակարգում գերակայող էր մարդակենտրոն (եգոկենտրոն) մոտեցումը, համաձայն որի՝ մարդը բնության տերն ու տիրական է հետևաբար կարող է վերափոխել և ծառայեցնել բնության բարիքները սեփական կարիքները բավարարելու գործընթացին: Բնությունը և ընդհանրապես աշխարհը մարդու համար են: Նշված տրամաբանությամբ բնությունը կարելի է բաժանել երկու մասի՝ վնասակար և օգտակար: Մարդն ապրում է՝ լայնորեն սպառելով բնության մեջ առկա օգտակարը և ոչնչացնելով վնասակարը:

¹ <http://www.yasu.am/files/1-1511355539-.pdf>

² Սաստրյան Լ., Ավանեսյան Լ. Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում: Երևան 2003թ.

Նշված տրամաբանության գերակայության պայմաններում գնալով պակասում և դժվարությամբ են վերականգնվում բնության բարիքները: Բնության հանդեպ սպառողական վերաբերմունքին փոխարինելու է գալիս էկոլենտրոն մտածելակերպը, ըստ որի՝ բնությունը միասնական համակարգ է, իսկ մարդը՝ նրա հավասար մասնիկը: Բնությունը էկոհամակարգ է և իրենից ներկայացնում է ողջ կենդանի աշխարհի՝ ֆաունայի և ֆլորայի, այդ թվում և մարդու, նրանց կենսամիջավայրի ֆունկցիոնալ միասնություն: Այսօր երկիր մոլորակը կանգնած է էկոլոգիական աղետի եզրին: Մեր ընդհանուր «տունը» կարող ենք փրկել բոլորս միասին: Էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը ներկա ժամանակներում գոյապահպանման պահանջ է՝ ուղղված «բնություն-մարդ» փոխհարաբերությունների կարգավորմանն՝ մարդկային բնապահպան գործունեության միջոցով: Մարդու բնապահպան գործունեության արդյունքում պահպանվում և ապահովվում է մարդկության հետագա գոյությունը: Բնապահպան գործունեությունն ուղղված է գոյապահպան կենսագործունեությանը: Իսկապես, պահպանելով բնությունը, մարդիկ պահպանում են իրենց գոյությունը: Էկոլոգիական դաստիարակության սկիզբը դրվում է տարրական դպրոցում՝ հատուկ կազմակերպված էկոլոգիական կամ գոյապահպան դաստիարակության միջոցով: Էկոլոգիական դաստիարակությունը երեխայի էկոլոգիական գիտակցության և մտածելակերպի ձևավորման, էկոլոգիական վարքագծի և մձակույթի (վարվելակերպի) դաստիարակության գործընթաց է: Էկոլոգիական դաստիարակության նպատակը վաղ տարիքից բնության հետ երեխայի միավորումն է, բնության հանդեպ պատասխանատու հոգատար վերաբերմունքի ձևավորումը: Մի շարք մանկավարժների (Ս.Ն. Նիկոլաևայի, Ե.Ֆ. Տերենտևայի, Լ.Յ. Լավրիենկոյի, Տ.Վ. Պոտապովայի և այլոց)³:

Հատուկ ուսումնասիրությունները վկայում են, որ բոլոր կենսաբանական առանձնահատկությունները, որոնցով ծնվում է երեխան, հնարավորություն են ստեղծում նրա ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման համար: Հոգեբանները մարդու զարգացման մեջ առանձնացնում են տարիքային բաժանումներ, որոնցից յուրաքանչյուրը հոգեկան զարգացման որակապես հատուկ փուլ է ու

³ <https://hy.wikipedia.org/wiki/>

բնութագրվում է բազմաթիվ փոփոխություններով, որոնք կազմում են երեխայի անձի հոգեկան ինքնատիպ կառուցվածքի ամբողջությունը նրա զարգացման տվյալ փուլում: Լ.Ս. Վիգոտսկին տարիքը բնորոշում է որպես զարգացման աստիճան կամ որոշակի շրջան, որպես զարգացման հայտնի, հարաբերականորեն փակ շրջան, որի նշանակությունը որոշվում է ընդհանուր զարգացման ցիկլում նրա տեղով, և որի մեջ զարգացման ընդհանուր օրենքները յուրաքանչյուր անգամ գտնում են որակապես ինքնատիպ արտահայտություն:

Հատկապես էական է հեղինակի այն հիմնավորումը, համաձայն որի՝ տարիքային մեկ աստիճանից մյուսին անցնելու դեպքում առաջանում են նորագոյացումներ, որոնք նախկին շրջափուլում գոյություն չեն ունեցել և որոնք հետագայում որոշում են անձի զարգացման ընթացքը:

Մի շարք աշխատություններում անընդմեջ էկոլոգիական կրթության համակարգի առաջին աստիճան է դիտարկվում կրտսեր դպրոցը: Արտասահմանյան զարգացած երկրներում մանկավարժական տեխնոլոգիաները հաշվարկված են տարրական և դպրոցական տարիքի համար: Սակայն կրթության տարրական և կրտսեր դպրոցական աստիճանների համեմատությունը ցույց տվեց, որ կրտսեր դպրոցի էկոլոգիական կրթությունը չի կարող փոխարինել տարրական հաստատությունների էկոլոգիական կրթությանը: Նրանք անքակտելիորեն կապված են միմյանց հետ, լրացնում են միմյանց, բայց չեն բացառում մեկը մյուսին: Տարրական տարիքը մյուսներից տարբերվում է կյանքի պայմանների ու պահանջների այն առանձնահատկություններով, որոնք ներկայացնում են երեխային նրա զարգացման տվյալ փուլում, շրջապատող աշխարհի նկատմամբ նրա հարաբերություններով, երեխայի անձի հոգեկան կառուցվածքի զարգացման մակարդակով, նրա գիտելիքներով ու մտածողությամբ, ֆիզիոլոգիական որոշակի առանձնահատկությունների ամբողջությամբ⁴:

⁴ Л.Литвинова, О. Жиренко “Нравственно-экологическое воспитание школьников” М. 2007г.

**ԳԼՈՒԽ 2. ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԴԱՍԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ ՏԱՐՎՈՂ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄ**

2.1. Էկոլոգիական դաստիարակության միջոցներն ու ձևերը դպրոցում

Տարրական դպրոցներում էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության նպատակն է աճող սերնդին ծանոթացնել բնության, շրջակա միջավայրի առանձնահատկություններին, պարզաբանել բնության կարևորագույն օրենքները և այն ուղիները, որոնց միջոցով կարելի է պահպանել ու վերարտադրել բնությունը: Անհրաժեշտ է մանկական տարիքից նպատակաուղղված ձևով դաստիարակել պատասխանատվություն մեզ շրջապատող միջավայրի նկատմամբ: Դա կատարվում է ուսուցման, ինչպես նաև սովորողների հետ հատուկ աշխատանքի՝ բնապահպանական միջոցառումների, ցուցահանդեսների, էքսկուրսիաների, ֆենոլոգիական դիտումների կազմակերպման միջոցով. այստեղ անգնահատելի մեծ դեր ունի ուսուցիչը: Նա յուրաքանչյուր թեմայի վերաբերյալ դասը պետք է հարստացնի համոզիչ փաստերով հաղորդի բնության պահպանության վերաբերյալ: Տարրական դպրոցներում բնապահպանական հասկացությունների ձևավորման և զարգացման աշխատանքը ուսուցիչը սկսում է կատարել բուսաբանության (բույսեր) հենց առաջին դասերին, այստեղ պետք է հաշվի առնենք, որ տարրական ուսուցման ծրագրով նախատեսվածը խիստ տարբերվում է մնացած մակարդակի կրթական ծրագրերից⁵:

Անհրաժեշտ է մի քանի օրինակներով ցույց տալ բուսական հարստության օգտագործման մասշտաբները մարդկության կողմից (օրինակ՝ յուրաքանչյուր մարդու համար ամբողջ կյանքի ընթացքում անհրաժեշտ ծառերից պատրաստված իրեր՝ սկսած լուցկուց մինչև կահույքը): Մարդածին գործոնները փոխում են առանձին բույսերի և բուսական համակեցությունների կյանքի պայմանները, կրճատում կամ ավելացնում են նրանց քանակը օգտագործման ընթացքում: Ահա թե ինչու մարդու յուրաքանչյուր գործունեություն, կապված բուսականության օգտագործման հետ, պետք է ուղեկցվի բնապահպանական գործունեությամբ:

⁵ Ասատրյան Լ. Թ., Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները, Երևան; Արտագրեա 2007

Տարրական դպրոցներում Էկոլոգիական դաստիարակության կարևորագույն մանկավարժական պայմաններն են՝ զարգացնող միջավայրի կազմակերպում, աշխատանքի պլանավորում և տեխնոլոգիաների առկայություն, հաղորդակցում բնության նվիրված գեղարվեստական ստեղծագործություններին, երաժշտական ստեղծագործողությունների ունկնդրումներ, բանաստեղծությունների, հեքիաթների պատմվածքների ընթերցում, կերպարվեստի նմուշներին ծանոթացում, նկարի դիտում: Հարկավոր է երեխային սովորեցնել նկարագրել արտաքին աշխարհը և մասնավորապես այն ամենը, ինչ երեխան տեսնում է նկարում: Նա պետք է կարողանա զգալ առարկաների իրական հասկանիչները, տարբերակել լույսն ու սովերը, գույնը ձևը և ծավալը, դադարի և շարժման վիճակները:

Բնական պայմաններում խաղի անցկացումն ունի իր բարդությունը. երեխաները հեշտությամբ են ուշադրությունը շեղում և կենտրոնանում երկրորդական առարկաների և անձանց վրա: Հարկավոր է լիարժեք օգտագործել գեղարվեստական ձևավորման հնարավորությունները կանխատեսել հետաքրքիր խաղային պահեր և լուծումներ⁶:

Էկոլոգիական դաստիարակության ձևերն են.

- Բնապահպանական ծանոթացնող խաղեր, բուսական և կենդանական աշխարհներին, անկեղան բնությունը և մարդու գործունեությանը («Ով ինչ ձայն է հանում», «Ճանաչիր միջավայրդ», «Գտիր ծով տանող ճանապարհը», «Հրաշալի պարկ», «Կանգնիր ծառի մոտ», «Իմացիր ինչ ծաղիկ է», «Քամին և տերևները», «Իմացիր՝ ինչ ծառի տերև է», «Կսուզվի, թե կլողա», «Օդում, ջրում և ցամաքում», «Բանջարանոցում», «Գտիր ծառը», «Գտիր նկարիչի սխալը», «Խանութ-խանութ»):
- Դիդակտիկ խաղեր:
- Զբոսանքներ ու էքսկուրսիաներ:
- Բացօթյա խաղեր, տոնակատարություններ:
- Բնաճանաչողական տոնահանդեսներ և ներկայացումներ (սցենարների օրինակներ՝ «Եղևնիների անտառում», «Փողոցը նույնպես տուն է», «Նամակ քաղաքապետին»/գյուղապետին, «Բնության դատարան» և այլն):

⁶ <http://www.yso.am/files/1-1511355539-.pdf>

- Էկոլոգիական բնույթի միջոցառումները, շաբաթօրյակներ, ծառատունկ, միջավայրի բարեկարգում և այլն:
- Պարապումներ:

Էկոլոգիական կրթությանը ու դաստիարակության համար միջոց են հանդիսանում նաև դպրոցում ճաշակով կահավորված կենսաբանության կաբինետ, կենդանի անկյուն, դպրոցամերձ հողամաս ունենալը: Դասագրքից դուրս փաստական նյութի և օրինակների օգտագործումը բարձրացնում է բնապահպանական գիտական գիտելիքների մակարդակը, աճում է հետաքրքրությունը կենսաբանության նկատմամբ:

Այսպիսով, Էկոլոգիական դաստիարակության մեթոդիկան, միջոցները և ձևերը գիտություն է ուսուցման դաստիարակչական գործընթացի կառուցվածքի մասին, պայմանանվորված դպրոցական առարկայի առանձնահատկություններով: Այս կառուցվածքի մասին գիտելիքները թույլ են տալիս ճիշտ դեկավարելու էկոլոգիայի ուսուցման և դաստիարակության գործընթացը: Մեթոդիկան հնարավորություն է տալիս ուսուցչին ստեղծելու առավել արդյունավետ մեթոդներ և միջոցներ տարրական դպրոցական ուսումնական նյութի հաղորդման համար, մինևույն ժամանակ հնարավորություն է տալիս նաև աշակերտներին էկոլոգիական գիտելիքների խորը, գիտակցական տիրապետման և կյանքում դրանց կիրառման համար: Այսինքն ձևերը և մեթոդները օգնում է ուսուցչին, որ ուսումնական նյութը ավելի արդյունավետ մեթոդների ու հնարների միջոցով հաղորդվի աշակերտներին, էկոլոգիական դրույթներն ավելի խոր, բազմակողմանի և գիտակցաբար ընկալեն սովորողները և հմտորեն դրանք կարողանան կիրառել կյանքում⁷:

Տարրական դպրոցներում էկոլոգիական դաստիարակության նպատակը վաղ տարիքից բնության հետ երեխայի միավորումն է, բնության հանդեպ պատասխանատու հոգատար վերաբերմունքի ձևավորումը:

Էկոլոգիական դաստիարակության բաժինը նպատակ ունի երեխայի մեջ ձևավորելու ճանաչողական, բնապահպանական գիտելիքներ, էկոլոգիական գիտակցություն, հուզական, հոգատար, մարդասիրական վերաբերմունք բնության,

⁷ ՀՀ օրենքը Էկոլոգիական կրթության մասին

⁸ Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, Հավելված N2, ՀՀ կառավարության 2010 թվականի ապրիլի 8-ի 439-Ն որոշման:

շրջակա միջավայրի նկատմամբ, բնության հետ հաղորդակցվելու ունակություն, Էկոլոգիական կուլտուրա:

Էկոլոգիական դաստիարակությունը հոգևոր դաստիարակության կարևոր բաժիններից է, երեխայի մոտ ուշադրության, հոգատարության, բարության դրսևորումները բնության նկատմամբ դրսևորվում է նաև մարդկանց, կենդանիների նկատմամբ⁹:

Էկոլոգիական կրթությանը ու դաստիարակությանը մեծապես նպաստում են դպրոցում ճաշակով կահավորված կենսաբանության կաբինետը, կենդանի անկյունը, դպրոցամերձ հողամասը: Դասագրքից դուրս փաստական նյութի և օրինակների օգտագործումը բարձրացնում է բնապահպանական գիտական գիտելիքների մակարդակը, աճում է հետաքրքրությունը կենսաբանության նկատմամբ:

2.2 Էկոլոգիական դաստիարակությանը ուղղված դաս-էքսկուրսիայի իրականացում և վերլուծություն

Լավ կազմակերպված էքսկուրսիաների շնորհիվ երեխան կարող է ավելի լավ ծանոթանալ շրջապատող աշխարհին: Էքսկուրսիաների հիմնական առավելությունը տեսանելիությունն է, որն ակտիվորեն գրավում է երեխաների ուշադրությունը՝ զարգացնելով մտավոր գործընթացներ և հարստացնելով խոսքը:

Էքսկուրսիան աշակերտներին շրջապատող աշխարհին ծանոթանալու գործողություններից մեկն է: Էքսկուրսիայի ընթացքում երեխան կարող է դիտել և հասկանալ բնական երևույթները, սեզոնային փոփոխությունները բնական միջավայրում, տեսնել և վերլուծել, թե ինչպես են մարդիկ փոխում բնությունը՝ կյանքի պահանջներին համապատասխան, և ինչպես է նրանց ծառայում բնությունը, ինչպես նաև մարդու աշխատանքը:

Էքսկուրսիան պլանավորելու համար հիմնական միջոցառումներն են՝

- Էքսկուրսիայի թեման՝
- Էքսկուրսիայի նպատակը

⁹ Педагогика начального образования / Под ред. С. С. Котовой. Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2017. ил. – (Серия «Учебник для вузов»).

- Էքսկուրսիայի առաջադրանքները
- Էքսկուրսիայի վայրը
- Մանկավարժի աշխատանքը

Որպեսզի բնական էքսկուրսիաները շտկող և արդյունավետ լինեն, կարևոր է դրանք անցկացնել ըստ որոշակի համակարգի: Կարելի է տարվա տարբեր ժամանակներում նույն օբյեկտների համար կազմակերպել, որպեսզի երեխաներին ցույց տալ բնության սեզոնային փոփոխությունները:

Օրինակ՝ գարնանային սեզոնին կատարել ենք երեք էքսկուրսիա՝ դեպի այգի՝ առաջադրանքների աստիճանական բարդացմամբ: Այս էքսկուրսիաների նպատակն է երեխաներին ծանոթացնել գարնանային փոփոխություններին (բողբոջների ուռուցք, պայթյուն, կանաչ կաչուն տերևներ, համեղ հոտ և այլն) և հասկանալ բնության մեջ տեղի ունեցածի պատճառը, ինչպես նաև հարստացնել բառարանը: Անցկացնել գյուղատնտեսական էքսկուրսիաներ՝ աշխատանքի որոշակի տեսակների, մասնագիտությունների (այգեպան, ծաղկաբուծություն), գործիքների (գործիքների) հետ ծանոթանալու համար: Էքսկուրսիաներ դեպի թանգարան, քաղաքում շրջել, որպեսզի ծանոթանան քաղաքի տեսարժան վայրերին և ծանոթանան նրա պատմությանը:

Էքսկուրսիա պլանավորելիս պետք է ճշգրտորեն որոշել էքսկուրսիայի թեման և նպատակը, հստակեցնել առաջադրանքները և նախանշել էքսկուրսիայի օբյեկտները: Կարևոր է ընտրել մի ճանապարհ դեպի մի տեղ, որը հոգնեցուցիչ չլինի, երեխաներին չի շեղելու իրենց նպատակային նպատակներից: Էքսկուրսիայի տեղը որոշելիս հաշվի ենք առնում երեխաների ֆիզիկական հնարավորությունները, ինչպես նաև սեզոնը, ճանապարհի առանձնահատկությունները և եղանակային պայմանները: Նախապես այցելելով երթուղու տեղ՝ մենք կպայմանավորվենք այն մարդկանց հետ, ովքեր 3-5 բույս կպատմեն իրենց աշխատանքի և աշխատանքի արդյունքների մասին: Դրանից հետո կուրվագծվի դիտումների հաջորդականությունը, գիտելիքների բովանդակությունն ու ծավալը, որոնք երեխաները պետք է ստանան երևույթների այս շրջանակի վերաբերյալ:

Ապագա էքսկուրսիայի վայրի նախնական ծանոթությունը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն պարզաբանել և կոնկրետացնել ծրագիրը, այլև գտնել դրա իրականացման մեթոդներ: Էքսկուրսիան հետաքրքիր դարձնելու համար նախապես

ընտրել բանաստեղծություններ, հանելուկներ, ասացվածքներ: Էքսկուրսիայից մի քանի օր առաջ փոքրիկ զրույց անցկացնել աշակերտների հետ՝ գալիք դասի նկատմամբ նրանց հետաքրքրությունը սերմանելու, էքսկուրսիայի ընթացքում օգտակար գաղափարներն ու տպավորությունները վերակենդանացնելու համար, հաղորդելով դրա նպատակը: Երեխաների համար կարևոր է իմանալ, թե ուր են գնալու, ինչու, ինչ պետք է հավաքել: Երեխաներին էքսկուրսիային տեղ հասցնելով՝ կարճ զրույցի ընթացքում պարզաբանել դասի նպատակը և առաջադրանքները: Հետո նրանց հնարավորություն տալ շուրջը նայելու: Դրանից հետո նրանք պետք է սկսեն դիտել պլանավորված օբյեկտներն ու բնական երևույթները:

Էքսկուրսիայի ընթացքում, երբ աշակերտները ընդհանուր գծերով ուսումնասիրում են բուսական համակեցությունները, դրանց տեսակային բազմազանությունը, ապա նպատակահարմար է առաջադրել հետևյալ հարցը՝ Ի՞նչ կլինի, եթե ոչնչանա բուսական համակեցությունը: Դրա բազմաթիվ հետևանքներից բացի (թթվածնի քանակի պակասում մթնոլորտում, սննդի աղբյուրների կորուստ, կենդանիների բնակատեղերի ոչնչացում, մարդու հանգստավայրերի կորուստ և այլն): Հարկավոր է նշել նաև տարբեր արժեքավոր նյութերի հարուստ աղբյուրների կորստի մասին: Օրինակ՝ անտառ համակեցությունում կան բազմաթիվ դեղաբույսեր: Անտառի ոչնչացման դեպքում, ոչնչանում են դեղերի աղբյուր հանդիսացող շատ դեղաբույսեր: Չէ՛ որ դեղորայքային թողարկման ցուցակում նշված է, որ դեղերի 45 %-ը ստանում են ծաղկաբույսերից, 2 %-ը՝ սնկերից և բակտերիաներից (անտիբիոտիկներ). 8 %-ը ունի կենդանական ծագում, 18 %-ը՝ անօրգանական և միայն 27 %-ը ստանում են քիմիական եղանակով:

Պետք է ընդգծել, որ բուսական աշխարհի պաշարները առայժմ լրիվ բացահայտված և ուսումնասիրված չեն և արգելոցների ու արգելավայրերի ստեղծումը

պայմանավորված է ն՝ դրանով, ն՝ բուսական համակեցությունների ու կենդանական տեսակների պահպանությամբ:

Աշակերտները պետք է պատկերացում ունենան հազվագյուտ և անհետացող տեսակների նկատմամբ ձեռք առնվող միջոցառումների մասին:

Աշակերտներին պետք է պատկերացում տալ Հայաստանում ստեղծված արգելոցների, արգելավայրերի, ազգային պարկի մասին, վերջին տասնամյակում Հայաստանում ընդունված «Բնության և պահպանության մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության հիմունքները», «Անտառային օրենսգիրքը», «Բուսական աշխարհի մասին ՀՀ օրենքը», «Կենդանական աշխարհի մասին ՀՀ օրենքը» և մի շարք այլ օրենքների ու օրենսդրական ակտերի մասին:

Օրինակ՝ հարցեր երեխաներին.

1. Ի՞նչ ծառեր են աճում այգում:
2. Ինչպե՞ս կարող եք աշնանը ճանաչել կեչի, բարդի, խնձոր, յասաման:
3. Եվ այլն:

Երեխաներին առաջադրանքներ տալ.

1. Երկու ճյուղ դրեք միմյանց կողքին (կեչի և բարդի) և պատասխանեք հարցերին. Ինչպե՞ս իմացաք, որ սրանք կեչու և բարդու ճյուղեր են: Ո՞րն է կեղևի մակերեսը դիպչելիս:
2. Առաջարկեք նրբորեն թեքել ճյուղերը. Պարզեք՝ դրանք ճկուն են կամ փխրուն:
3. Եվ այլն:

Դիտարկման ընթացքում կարելի է օգտագործել մանկական գեղարվեստական ստեղծագործություններ, բանաստեղծություններ, հանելուկներ: Դիդակտիկ խաղերի

օգնությամբ («smellանաչել հոտով», «Գուշակիր նկարագրությունից», «Ճյուղ, Ճյուղ, որտե՞ղ է քո Ճյուղը», «Մեկ, երկու, երեք՝ վազիր մոխիր (լորենի)»): ...

Էքսկուրսիաներից հետո մանկավարժական աշխատանք

Էքսկուրսիայի ընթացքում ստացված գիտելիքները կրնդլայնվեն և կհամախմբվեն դասարանում և խաղերում: Էքսկուրսիայից հետո 1-2 օրվա ընթացքում կարելի է դասեր անցկացնել: Վերջում կարելի է անցկացնել ընդհանրացնող զրույց: Զրույցը պլանավորելիս պետք է ձևավորել հարցեր, որպեսզի այն տպավորվի երեխաների հիշողության մեջ, հիշեցնեն էքսկուրսիայի ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքները, շեշտեն ամենակարևոր կրթական կետերը, օգնեն նրանց ինքնուրույն հաստատել պատճառահետևանքային կապեր երևույթների միջև: Օրինակ:

1. Ինչու՞ ամռանը ծառերի վրա բողբոջներ չկան, բայց կան աշնանը:
2. Ի՞նչ գույներ է օգտագործում աշունը:
3. Ի՞նչ կլիներ ծառերի հետ ձմռանը, եթե նրանք տերևները չթափեին աշնանը:
4. Եվ այլն:

Վերջում անցկացնել ուսումնական աշխատանքի մոնիտորինգ, և ցույց տալ դաս էքսկուրսիայի արդյունքը, արդյոք ուսանողները մեծացրել են իրենց հորիզոնների շրջանակը, բառապաշարը և պատճառահետևանքային կապեր հաստատելու կարողությունը:

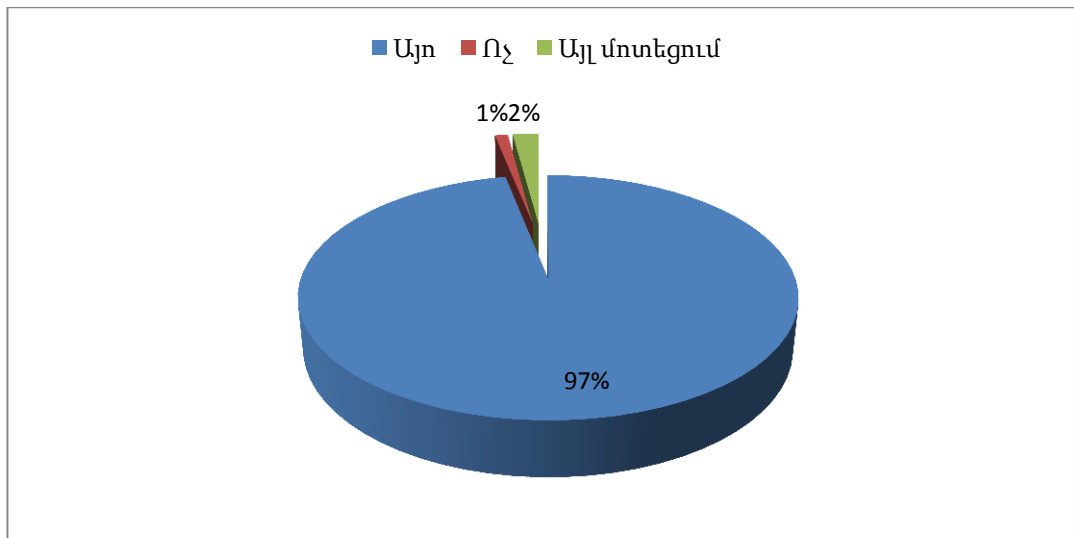

Էքսկուրսիայի անցկացումից հետո իրականացրել եմ հարցում երեխաների հետ (տես հավելվածում):

Հարցերն իրենց բովանդակությամբ փորձում են վեր հանել թեմայի արդիականությունը և նրանում առկա խնդիրները, ինչպես նաև նախանշել դրանց լուծման իրատեսական ուղիները:

Ստորև կներկայացնենք կատարված հետազոտական աշխատանքի վերլուծությունը:

Հարց 1. Անհրաժեշտ է արդյո՞ք էքսկուրսյաների կազմակերպումը և անցկացումը բնության գրկում:

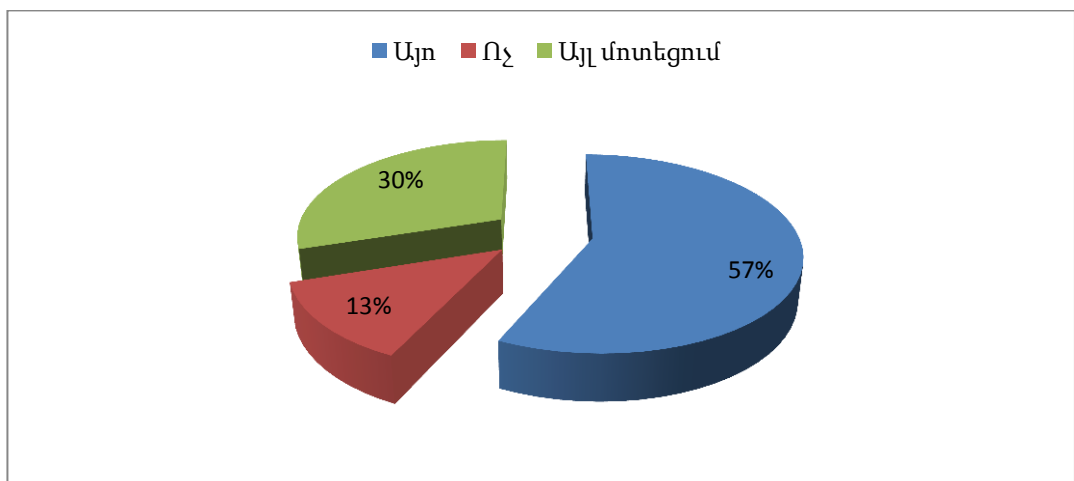

Կարելի է ասել էքսկուրսիան բոլորի սրտով էր:

Հարց 2. Էքսկուրսիան ինչպիսի՞ ազդեցություն ունեցավ Ձեր զարգացման վրա (ընդգծել):

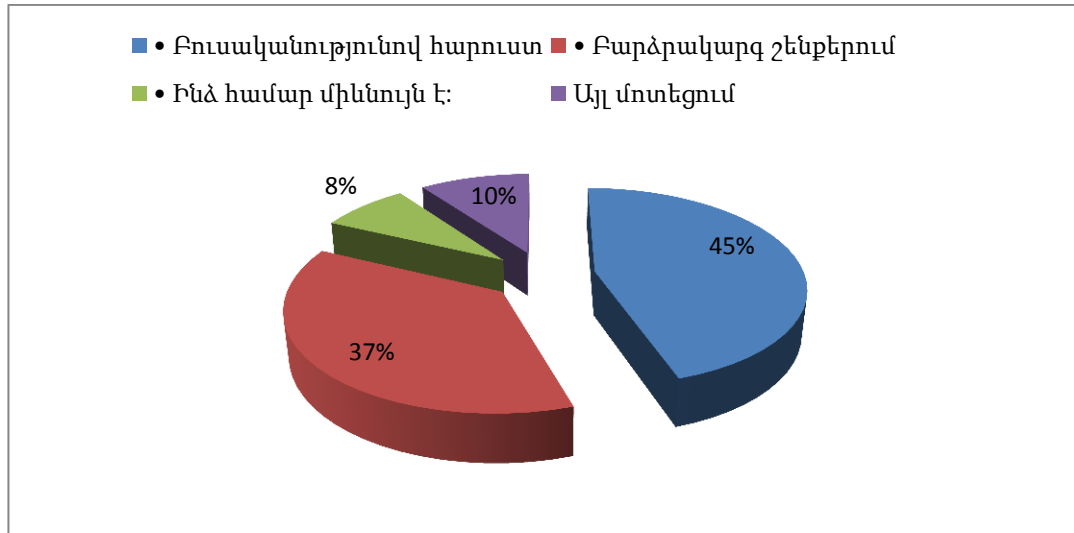
Պատկերը նույնն էր ինչպես նախորդի հարցի դեպքում:

Հարց 3. Սովորեցիք արդյո՞ք բնության և էկոլոգիայի մասին որևէ կարևոր նյութ:

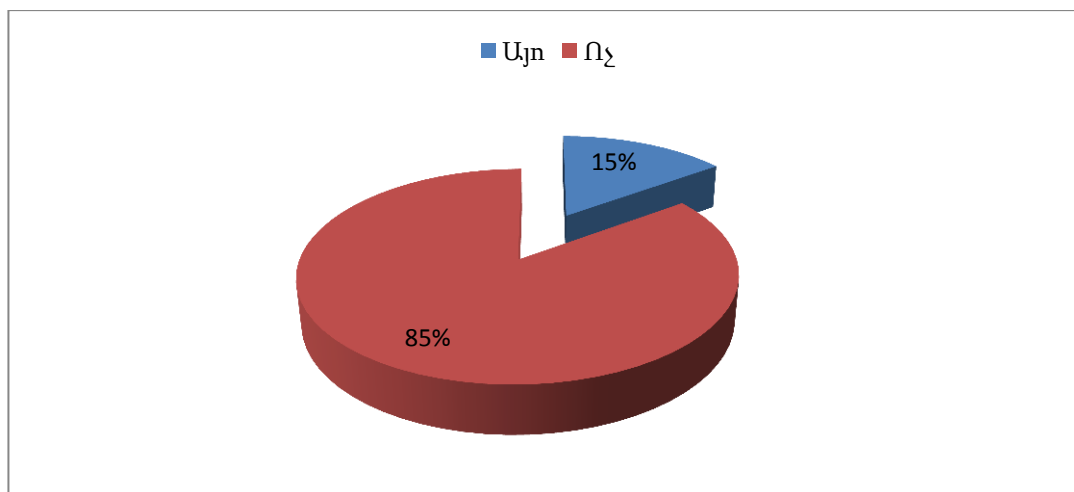
Այս հարցին մեծ մասը պատասխանել էին այո ներկայացնելով այն ամենը ինչ սովորել են էքսկուրսիայի անցկացման ժամանակ: Մյուս 30%-ը պատասխանել են այլ մոտեցում տալով տարբեր բացատրություններ: Մնացածը պատասխանել են ոչ:

4. Ինչպիսի՞ միջավայրում կցանկանայիր ապրել (ընդգծել):

Այս հարցին հարցվողների մեծամասնությունը ընտրել է բուսականությամբ հարուստ տարբերակը, մնացածը տվել են տարբեր պատասխաններ տարբեր մեկնաբանություններով:

5. Մասնակցում եք արդյո՞ք ծառատունկերի:

Հարցվողների շատ փոքր մասն էր մասնակցել ծառատունկերի:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփելով սույն ավարտական աշխատանքը, հետազոտության և վերլուծության արդյունքների հիման վրա կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունները, որոնք արտահայտում են ուսումնասիրության առանցքային դրույթներն ու հիմնական եզրակացությունները:

- Էկոլոգիա հասկացության հիմքում ընկած է բնությունը, նրա հավասարակշռության պահպանությունը, որը շատ վաղուց է սկսվում, իսկ նոր ժամանակներում այն դարձել է կենտրոնական հարց, համամարդկային հիմնախնդիր: Մարդուն շրջապատող բնությունն ու կենդանական աշխարհը ոչ միայն գիտելիքներ են պարունակում իրենց մեջ, այլև անչափ հետաքրքիր են, գրավիչ, սիրելի և օգտակար:
- Բնության միջոցով դաստիարակել երեխային, նշանակում է նրա մեջ ձևավորել որոշակի գիտելիքներ, վերաբերմունք, մտածողություն, աշխարհաճանաչում, աշխարհասիրություն, գեղարվեստական ունակություններ: Երեխային կրթելով Էկոլոգիական գիտելիքներով՝ դաստիարակում ես նաև լինել աշխատասեր, զգույշ և ուշադիր: Սովորեցնում ես սիրել, արթնացնում ես գեղեցիկը տեսնելու ու զգալու կարողությունը:
- Էկոլոգիական դաստիարակության արդյունքում երեխան սովորում է սիրել բնությունը և խնամքով վերաբերվել նրան, հասկանում է բնության բոլոր օղակների փոխապայմանավորվածությունը և գիտակցում բնապահպան գործունեության անհրաժեշտությունը:
- Երեխաներին Էկոլոգիայի մասին հարկավոր է հաղորդել իրենց համար մատչելի լեզվով գիտելիքներ: Անհրաժեշտ է ամեն բան ցուցադրել փորձով, զարգացնել երեխաների մեջ ուսումնասիրելու կարողությունը: Մեր սերմանել դեպի բնության ամեն տեսակի երևույթ և սովորեցել այդ երևույթները բացահայտելու ուղին: Երեխայի բնաճանաչողական ընդունակություններին հատուկ են այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են բնության օբյեկտները, երևույթները ընկալելու, ճանաչելու մտավոր արձագանքների արագությունը, դրանց օբյեկտիվ գնահատական տալու, շնչավորելու, հարաբերակցվելու ընդունակությունը:

- Էքսկուրսիան աշակերտներին շրջապատող աշխարհին ծանոթանալու գործողություններից մեկն է: Էքսկուրսիայի ընթացքում երեխան կարող է դիտել և հասկանալ բնական երևույթները, սեզոնային փոփոխությունները բնական միջավայրում, տեսնել և վերլուծել, թե ինչպես են մարդիկ փոխում բնությունը՝ կյանքի պահանջներին համապատասխան, և ինչպես է նրանց ծառայում բնությունը, ինչպես նաև մարդու աշխատանքը:
- Էքսկուրսիա պլանավորելիս պետք է ճշգրտորեն որոշել էքսկուրսիայի թեման և նպատակը, հստակեցնել առաջադրանքները և նախանշել էքսկուրսիայի օբյեկտները: Պետք է ընդգծել, որ բուսական աշխարհի պաշարները առայժմ լրիվ բացահայտված և ուսումնասիրած չեն և արգելոցների ու արգելավայրերի ստեղծումը պայմանավորված է ն՛ դրանով, ն՛ բուսական համակեցությունների ու կենդանական տեսակների պահպանությամբ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Նորմատիվ իրավական ակտեր

1. ՀՀ օրենքը Էկոլոգիական կրթության մասին
2. ՀՀ օրենքը Բուսական աշխարհի մասին
3. ՀՀ օրենքը Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին
4. Հանրակրթության պետական չափորոշիչ, Հավելված N2, ՀՀ կառավարության 2010 թվականի ապրիլի 8-ի 439-Ն որոշման:

Մասնագիտական գրականություն

1. Ասատրյան Լ., Ավանեսյան Լ. Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգը ավագ դպրոցում: Երևան 2003թ.
2. Ասատրյան Լ. Թ., Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները, Երևան: Արտագրես 2007
3. Հակոբյա Գ. Հ., Մանկավարժական հետազոտությունների մեթոդաբանություն, Երևան: Արտագրես, 2011
4. Л.Литвинова, О. Жиренко “Нравственно-экологическое воспитание школьников” М. 2007г.
5. Землянская Е. Н., Теория и методика воспитания школьников: учебник и практикум для СПО. М., издательство Юрайт, 2019. – 57 с.
6. Педагогика начального образования / Под ред. С. С. Котовой. Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2017. ил. – (Серия «Учебник для вузов»).

Էլեկտրոնային աղբյուրներ

1. <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=93900>
2. <https://hy.wikipedia.org/wiki/>
3. <https://avedisianschool.am/am/>
4. <http://www.y-su.am/files/1-1511355539-.pdf>

ՀԱՐՑԱԹԵՐԹԻԿ

1. Անհրաժեշտ է արդյո՞ք էքսկուրսյաների կազմակերպումը և անցկացումը բնության գրկում:

1. Այո 2. Ոչ 3. Այլ մոտեցում

2. Էքսկուրսիան ինչպիսի՞ ազդեցություն ունեցավ Ձեր զարգացման վրա (ընդգծել):

- 1) Դրական
- 2) Բացասական
- 3) Այլ մոտեցում:

3. Սովորեցիք արդյո՞ք բնության և էկոլոգիայի մասին որևէ կարևոր նյութ:

1. Այո 2. Ոչ 3. Այլ մոտեցում

4. Ինչպիսի՞ միջավայրում կցանկանայիք ապրել (ընդգծել):

- Բուսականությունով հարուստ,
- Բարձրակարգ շենքերում,
- Ինձ համար միևնույն է:

5. Մասնակցում եք արդյո՞ք ծառատունկերի:

1. Այո 2. Ոչ 3. Այլ մոտեցում